

to teološki ne treba ni pokušavati, ali treba pokušavati tražiti što je zajedničko tim trima religijama, a toga je puno. I druga bitna činjenica je, ako se bude stalno naglašavalo razlike, suprotstavljenosti, nesloživosti, onda to stvara neprijateljstvo među pripadnicima tih svjetskih religija i dobra je podloga za sukobe i ratove, što povijest obilato svjedoči. Papa Franjo je, kao i sv. Ivan Pavao II., više puta naglasio da se ne može voditi rat i ubijati u ime vjere, što je izgovorio i za boravka u Albaniji, u rujnu 2014. godine.

Autor je konzultirao dosta literature i na domaćim i na stranim jezicima za ovu knjigu. Konzultirao je časopis *Bosna franciscana*, ali nismo primijetili da je konzultirao časopis Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu *Vrhbosnensia*, koji se posebno bavi međureligijskim dijalogom i donosi dosta radova o ovoj temi. Ipak spominje knjigu prof. Mate Zovkića o međureligijskom dijalogu (str. 86). Sličnu knjigu Nikola Mate Roščić je iste godine objavio i o odnosu kršćanstva i židovstva s naslovom *Isus Krist u židovstvu*.

Franjo Topić

ZBIRKA ČLANAKA O BEZRAZLOŽNOM STRAHU OD MUSLIMANA U DRŽAVAMA S PLURALNOM DEMOKRACIJOM

Ahmet ALIBAŠIĆ – Muhamed JUŠIĆ (ur.), *Islamofobija – pojam, pojava, odgovor*. Sarajevo: Centar za napredne studije – El-Kalem, 2014., 585 str.

Priređivači u predgovoru ističu da je pojam islamofobije relativno nov u sociologiji, politici i međureligijskom dijalogu, ali raste fenomen ocrnjivanja muslimana u državama pluralne demokracije kao što su: SAD, Britanija, Njemačka, Nizozemska, Švedska, Norveška. Objavljivanjem ove knjige žele pružiti kvalitetnu podlogu za razumijevanje islamofobije.

Knjiga se sastoji od 47 kratkih studija koje su nastale na engleskom između god. 1998. i 2012. Podijeljena je u tri odsjeka: pojam (str. 17-141, 10 priloga), pojava (str. 145-462, 26 priloga), odgovor (str. 465-581, 12 priloga). Autori su uglavnom društveni djelatnici i sveučilišni profesori u SAD-u i Britaniji koji svoje refleksije nude na temelju socioloških istraživanja, a stalo im je da se postojeće napetosti između muslimana i drugih građana u pluralnom svijetu ne raspiruju, nego smiruju i budu poticaj na uklanjanje uzroka, bili oni stvarni ili napuhani. Ovdje mogu dati uvid u neke od

radova uvrštenih u taj zbornik.

Abdool Karim Vakil, koji je utemeljitelj Islamske zajednice u Portugalu, savjetnik portugalskog Ministarstva pravde za pitanja religijske slobode i predavač povijesti na Kraljevu koledžu u Londonu, svoj rad „Tko se boji islamofobije“ objavio je izvorno u *Thinking Through Islamophobia: Global Perspective* (priredio zajedno sa S. Sayyidom, London, 2010.). Skreće pozornost da se izraz „islamofobija“ službeno pojavio u Velikoj Britaniji u studiji o britanskim muslimanima u toj većinski kršćanskoj državi god. 1997. Za njega je važnija svijest o rasizmu u odnosu na muslimane kao manjinu u europskim državama nego sam naziv. Očekuje da se „prepozna i prizna postojanje rasnog žigosanja muslimana, kriminalizacija muslimanske omladine ili delegitimiranje muslimanskog ženskog faktora“ (127).

Chris Allen je britanski sociolog koji je od Europskog centra za praćenje rasizma i ksenofobije dobio, zajedno s Jorgenom S. Nielsenom, zadatak da provjeri stanje islamofobije u EU-u nakon terorističkog napada u New Yorku 11. rujna 2001. Njihov izvještaj objavljen je u svibnju 2002. God. 2010. priredio je sociološku disertaciju o islamofobiji u Britaniji, a 2012. zamoljen je da se pridruži radnoj skupini koja istražuje protuislamsku mržnju. U ovom zborniku objavljena su četiri nje-

gova rada:

- Islamofobija: od pojednostavljivanja do zanemarivanja (str. 59-73);
- Islamofobija: nova ideologija za medijsku generaciju (75-107);
- Prema novoj definiciji islamofobije (109-118);
- Kratka povijest suvremene islamofobije prije 11. rujna 2001. godine (191-208).

U prvome od ovih priloga predlaže da se ne zanemaruje ružna pojava u britanskom društvu bezrazložnog sumnjičenja i optuživanja svih muslimana koji tamo žive. Žrtve sve šireg dometa islamofobije ne mogu čekati još jedan decenij da bi je svi prepoznali. U drugom upozorava na bolesno generaliziranje pojedinih terorističkih čina na sve muslimane u bilo kojoj zemlji pluralne demokracije. Takvi su ideolozi Britanske nacionalne partije te neki pojedinci poput talijanske novinarke Oriane Fallaci za koju su svi muslimani „nepopravljivo drugi“. U trećem analizira izvještaj zaklade Runnymede iz god. 1997. o britanskim muslimanima i islamofobiji te na temelju toga predlaže definiciju islamofobije u znanstvenim krugovima. U četvrtom odgovara na pojednostavljivanje predrasuda protiv muslimana krilaticom: „Zaustavite terorizam pa će i islamofobija biti zaustavljena!“ Navodi studije znanstvenika koji su otkrili da

su i prije terorističkog napada u New Yorku god. 2001. postojale predrasude protiv muslimana i islama. Liječenje tih predrasuda je izazov za sve ljubitelje trajnog mira i pravde u svijetu.

Marko Atilla Hoare je sin hrvatske ljevičarski usmjerene novinarko Branke Magaš i britanskog prevoditelja Qintina Hoarea, povjesničar koji je doktorirao pod vodstvom Ive Banca na Yale Universityju i bavi se bivšom Jugoslavijom. God. 2007. objavio je u Londonu na engleskom „Povijest Bosne“ i suradnik je Bosanskog instituta u Londonu. On je autor dvaju priloga:

- Je li islamofobija ekvivalent rasizmu ili antisemitizmu (135-141);
- Anders Behring Breivik, Balkan i nova evropska krajnja desnica. Istraživanje balkanske inspiracije norveškog terorista (449- 451).

U prvom predlaže razlikovanje religijskog od rasnog antisemitizma te smatra da je religijska autonomija kršćana u Osmanском Carstvu postala temelj kasnijoj etničnosti (pravoslavci su „postali“ Srbi, katolici Hrvati). U Bosni turskoga vremena „Sefardi su slijedili opći bosanski obrazac po kojemu su različite religijske zajednice izrasle u različite nacionalnosti“ (137). Prema njemu, Albanija i Hrvatska primjer su sličnosti antimuslimanskih i antižidovskih predrasuda jer su obje

vrste predrasuda „upereone protiv etničke grupe čije je porijeklo u religijskoj različitosti; muslimani su pogođeni i progonjeni i kao tuđinska etnička grupa – poput Židova – a ne samo kao religijska zajednica“ (139). Protumuslimansko raspoloženje u Srbiji prilikom raspada Jugoslavije nije izviralo iz straha da će muslimani silom nametati islam, nego da će „brojno nadmašiti Srbe i pretvoriti ih u manjinu u vlastitoj zemlji“ (140). Neopravdanost islamofobije kod nekih zapadnjaka i kršćana Balkana smatra tim paradoksalnijom što „bosanski muslimani i kosovski i Albanci spadaju među najsekularnije muslimanske narode na svijetu“ (141). U drugom prilogu pokazuje kako se norveški terorist Anders Breivik pri ubijanju 68 nevinih mladića i djevojaka 22. srpnja 2011. kasnije na sudu opravdavao borbom protiv imigranata koji su navodno opasnost za evropsko i zapadno društvo. Prema ovom autoru, „desničarska islamofobija, islamizam, antiimigrantski rasizam i moderni antisemitizam su, svako na svoj način, izraz jedne općenitije reakcije na modernost i odbacivanje onog što modernost predstavlja“ (451). Za njega je Breivik nagovještaj trenda pa je antiimigrantska krajnja desnica unutarnja prijetnja broj jedan za zapadnjačke vrijednosti.

Zanimljiv je prilog južnoafričkog muslimanskog autora Ebrahima Rasoola „Tri vijeka juž-

noafričkih muslimana. Iz čeljusti islamofobije do radosti jednako-
sti“ (387-400). Muslimane razli-
čitih etničkih identiteta tamo su
silom dovodili nizozemski kolo-
nizatori iz malajskog arhipelaga
i južne Indije te ih činili fizičkim
radnicima i trgovcima. Vlasto-
držci i podupiratelji aparthejda
smatrali su islam subverzivnom
ideologijom. U procesu uklanja-
nja nasilničkog režima i razvoja
prema demokraciji muslimani su
se pitali: „Kako upravljamo rav-
notežom između bivanja drukči-
jim u aspektima našega identiteta
i bivanja istima u našem iskustvu
ugnjjetavanja?“ (391). Autor je
ponosan što je islam u vrijeme
kolonizacije i nasilničkog režima
držao prezrenu zajednicu na oku-
pu osiguravajući svojim sljedbe-
nicima identitet, duhovnu hranu i
jezik. Nakon demokratizacije mu-
slimani se integriraju u južnoa-
fričko društvo kao jednakopravni
i povlače se od nasilja koje se go-
vori i čini u ime islama. Autor za-
ključuje: „Mi postajemo učesnici
u onome što stvara istinski strah
od islama i muslimana tada kada
jednoglasno ne osporimo islam-
stvo takvih djelovanja i retorike“
(400). Uključivanjem u pluralno
društvo muslimani Južne Afrike
imuniziraju sami sebe protiv isla-
mofobije i antiislamske mržnje.

Ekmeleddin Ihsanoglu, gene-
ralni tajnik Organizacije za islam-
sku suradnju, koji se kao istraži-
vač bavi kulturnom razmjenom

islama i Zapada, napisao je prilog
„Islamofobija i terorizam: zapre-
ke kulturi mira“ (465-468). Žali
što ocrnitelji islama negiraju srž-
ne vrijednosti islama kao što su
mir, suosjećanje i tolerancija te
što „zla i opaka djela, koja je po-
činila šaka zabludjelih i kriminalu
sklonih pojedinaca, pripisuju cijeloj
populaciji muslimanskog svi-
jeta“ (466). Ističe da su zločinci u
ime islama neprijatelji istinskih
muslimana te predlaže temelji-
to i svima dostupno obrazovanje
kao lijek za to. Slično misli Anas
al-Shaikh-Ali u prilogu „Islamofobični
diskurs prerušen u likovnu
umjetnost i književnost. Borba
protiv mita kroz progresivno ob-
razovanje“ (469-500). Izlaganje
je održao god. 2006. na konferen-
ciji o državljanstvu, sigurnosti i
demokraciji koju su organizirale
različite organizacije Britanije i
Turske. On za zapadne čitatelje
iznosi kratku povijest izrugivanja
islama u književnim i likovnim
djelima. Uvjeren da obrazovni
sustavi spremaju buduće učitelje,
političare, umjetnike i medijske
djelatnike, predbacuje europskim
školama i fakultetima da su pre-
više europocentrični te da igno-
riraju široku kulturnu i etničku
raznolikost.

Claude Salhani, ekspert za
sukobe na Bliskom Istoku, u pri-
logu „Problem su automatske
reakcije i kontrareakcije“ (529-
533) žali što je predsjednik Bush
u prvim reakcijama nakon terori-

stičkog napada u New Yorku upotrijebio izraz „crusade“ (križarski rat) i time dao povod za bujicu optužbi na nevine muslimane. On donosi tekst Fetve koju su izdale 28. srpnja 2005. muslimanske organizacije Sjeverne Amerike. U njoj doslovno stoji: „Islam strogo osuđuje vjerski ekstremizam i korištenje nasilja protiv nevinih ljudi. U islamu nema opravdanja za ekstremizam ili terorizam. Samoubilački napadi ili bilo kakva druga metoda napada na živote i imovinu civila su haram (zabranjeno) i oni koji počine ova barbarska djela jesu kriminalci, a ne mučenici (šehidi)... U svjetlu učenja Kur’ana i suneta mi jasno i kategorično izjavljujemo: Svi akti terorizma koji imaju za cilj civile haram su (zabranjeni) u islamu. 2. Haram je za muslimana surađivati s bilo kojim pojedincem ili grupom koja je uključena u bilo koje djelo terorizma ili nasilja. 3. Građanska je i vjerska dužnost muslimanima da surađuju s organima vlasti i da zaštite živote civila. Donosimo ovu fetvu vođeni našom svetom knjigom, Kur’anom, i učenjem našeg Poslanika, neka je mir na njega“ (str. 532).

James Jones, američki profesor religija koji istražuje identitet američkih muslimana i rješavanje sukoba, u prilogu „Ovo što se dešava je sukob rođaka“ (535-539) predlaže da prijatelji istine, mira i pravde utječu na prevladavanje ekstremizma među pripadnici-

ma vlastite vjere: „Dodajmo ovo-me da muslimanski intelektualci trebaju svladavati muslimanske fanatike, a kršćanski intelektualci trebaju svladavati kršćanske fanatike“ (538). Kao autor priloga „Nije kvalificiran’: američki pseudoeksperti za islam“ (563-581) potpisano je Muslimansko vijeće za javne poslove (Muslim Public Affairs Council). Izvještaj je objavljen god. 2012. te obuhvaća istraživanje izjava i postupaka 25 nazovi stručnjaka, od kojih su neki desničarski protestanti u SAD. Oni sebe proglašavaju ekspertima za religiju, analitičarima sigurnosnih pitanja i medijskim enciklopedistima za terorizam. Vijeće se posebno žali na iskrivljeno prikazivanje šerijata u islamskoj tradiciji te na političke implikacije antiislamske retorike. U zaključku Vijeće moli podupiratelje mira i pravde za sve da ne uvažavaju niti šire tu retoriku podjele i raspirivanja mržnje.

Kao snažan pogovor stavljen je novinarski prikaz tragičnog ubojstva Melihe Durić 11. srpnja 2001. u Vlasenici. Autor Emir Surljagić s tugom ističe da njezina smrt neće promijeniti ništa jer je otišla tamo gdje „odrasli ne pucaju u šesnaestgodišnje djevojčice“.

Prijevodom i objavljivanjem odmjerenih priloga svjetskih autora o neutemeljenom širenju straha od islama i muslimana u zemljama pluralne demokracije priređivači su pružili domaćim

čitateljima uvid u ovo važno pitanje. Iz svih priloga izvire jasna poruka: ne generalizirajmo zlodjela pojedinih terorista koji se služe islamskim usklikima pri ubijanju nevinih i zanimajmo se za autentičnu vjeru, stanje i potrebe većine muslimana koji ne žele biti opasnost za kršćane i druge sugrađane. Riječ „islamofobija“ prvi puta sam čuo u svibnju 1993. kada sam sudjelovao na jednoj međureligijskoj konferenciji u Švedskoj. Domaći organizatori i podupiratelji povjerenja među sljedbenicima različitih religija podijelili su sudionicima bedževe s natpisom: „Sa Švedskom, protiv rasizma!“ Ovaj zbornik je vrijedna podrška međureligijskom razumijevanju i djelovanju kod nas. Bit će posebno koristan predavačima religija i studentima naših teoloških učilišta te pobornicima pluralnog građanskog društva.

Mato Zovkić

ŽIVOT ZA CRKVU I ZNANOST

Mato ZOVKIĆ, *Iskustvo svećeničkog poziva u Bosni od 1963. do 2013. godine*. Sarajevo: KBF; Zagreb: Glas Koncila, 2014., 354 str.

Knjiga ima 14 poglavlja i obrađuje životni put prof. Mate Zovkića od odlaska u sjemenište (današnji peti razred) 1949. godine do „Ususret osobnom eshato-

nu“ 2013.

U prvom poglavlju obrađuje: *Vrhbosanska nadbiskupija u vrijeme komunističke vlasti 1945.-1990.* u kojem daje povijesni pregled, govori o školovanju svećeničkih kandidata, o svećenicima koji su zatvarani, špijunirani, ucjenjivani, o svećeničkom udruženju „Dobri pastir“ i drugom. Ovo poglavlje završava osvrtom na prve demokratske izbore 1990. i referendumom o osamostaljenju BiH 1992. Citira i pismo nadbiskupa Vinka Puljića vjernicima da iziđu na referendum i glasaju za samostalnu BiH: „Na referendumu odlučujemo o dobru svojih sunarodnjaka te o Bosni i Hercegovini kao svojoj domovini.“

Dalje prof. Zovkić govori o kapelanskoj službi u Travniku i Zenici, te o župnikovanju u Sarajevu 1965.-1969., o svojem postdiplomskom studiju u Zagrebu i Rimu.

Odgojiteljski rad kao rektora Vrhbosanske bogoslovije (1976.-1983.) za prof. Zovkića bio je naporan. Dapače tvrdi: „Šest rektorskih godina bile su najteže u mojem svećeničkom služenju jer su mi pokazale moje neznanje i granice, ali i pomogle da ustanovim kako se Bog služi mojim nedostatnim sposobnostima da kandidate vodi prema duhovnom sazrijevanju.“ Na kraju rektorske službe, svjestan delikatnosti posla, očituje poniznost i moli za „oproštenje one koji misle da sam